№ 231 ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ ԴԵԿՏԵՄԲԵՐԻ 17 **1898** ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ ԴԵԿՏԵՄԲԵՐԻ 17 № 231

ՔՍԱՆՎԵՑԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

Տարեկան գինը 10 րուբլի, կէս տարւան 6 ռուբ.
Առանձին համարները 5 կոպէկով.

Թիֆլիսում գրվում են միմիայն խմբագրատան մէջ.

Մեր հասցէն. Тифлисъ, Редакція „Мшакъ".
Կամ Tiflis, Rédaction „Mschak".
Տելեֆօն № 253.

ՄՇԱԿ

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(բացի կիրակի և տօն օրերից)

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով.

Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր բառին 2 կոպէկ.

Տելեֆօն № 253.

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ОТКРЫТА ПОДПИСКА НА 1899 ГОДЪ

НА ГАЗЕТУ

„ТИФЛИССКІЙ ЛИСТОКЪ"

(Двадцать третій годъ изданія.)

Въ программу газеты входятъ кромѣ обычныхъ газетныхъ отдѣловъ:

I. Статьи по внутреннимъ вопросамъ. II. Обозрѣніе иностранной политической жизни. III. Общая хроника внутренней и иностранной жизни.

Ставя главной своей задачей служеніе интересамъ Кавказа и желая одновременно знакомить своихъ читателей съ событіями русской и иностранной жизни, редакція сознаетъ, что малый размѣръ газеты лишалъ ея возможности *удѣлять достаточное мѣсто вообще литературному отдѣлу и въ частности матеріалу по исторіи Кавказа* въ связи съ постепеннымъ развитіемъ въ краѣ гражданскихъ учрежденій. Для удовлетворенія этой *насущной потребности* съ наступающаго года редакція будетъ выпускать при газетѣ дополнительные листы, *посвященные* кавказовѣденію, біографіямъ бывшихъ и современныхъ общественныхъ дѣятелей Кавказа, Россіи и Европы, далѣе въ газетѣ найдутъ мѣсто *эпизоды* изъ жизни кавказскихъ народовъ, *повѣсти, разсказы, преданія, анекдоты* и проч.

Текстъ отдѣловъ будетъ иллюстрированъ.

ПОДПИСНАЯ ЦѢНА ОСТАЕТСЯ БЕЗЪ ИЗМѢНЕНІЯ:

ПОДПИСНАЯ ЦѢНА:

Въ Тифлисѣ.

На годъ	5 р.	—
„ 6 мѣсяц.	3 „	—
„ 3 „	1 „	75 к.
„ 1 „	— „	75 к.

Иногородная.

На годъ	7 р.	—
„ 6 мѣсяц.	3 „	50 к.
„ 3 „	2 „	— к.
„ 1 „	1 „	—

Подписка принимается исключительно *въ конторѣ изданія: Тифлисъ, Головинскій. № 3.*

1—3

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Գիտակցական վերաբերմունք.—ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Արհեստական էժանութիւն. Մատենագրութիւն. Նամակ Պերմից. Նամակ Աստրախանից. Նամակ Խմբագրութեան. Ներքին լուրեր.—ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Ազատամիտների պարագլխի հարցը Անգլիայում. Կրետէ. Նամակ Պարսկաստանից. Արտաքին լուրեր. — ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ.—ԲՕՐՍԱ.— ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ.— ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ. — Արեւմտեան գրագէտներուն կարծիքը Թիւրքիայի մասին:

ԳԻՏԱԿՑԱԿԱՆ ՎԵՐԱԲԵՐՄՈՒՆՔ

Կարելի՞ է արդեօք փողի ուժով, բարեգործութեան անունով, ստիպել որ մի հիմնարկութիւն կատարի այն, ինչ բանի որ նա դէմ է. ահա՛ մի հարց, որ նորերս դրված էր արտասահմանի մի խոշոր կենտրոնի քաղաքային ինքնավարութեան առաջ և որ նշանակութիւն ունի նոյնպէս ուրիշ տեղերի համար: Պրօֆեսօր Բարօն իր մահից յետոյ կտակով թողել է կէս միլիօն մարկի չափ հարստութիւն Բեռլինի քաղաքային ինքնավարութեանը՝ որբերին խնամելու նպատակով, և սակայն այդ նուէրի գործադրութիւնը սահմանափակել է այնպիսի պայմաններով, որ Բեռլինի քաղաքային ինքնավարութիւնը իր հերթական նիստում, մանրամասն քննութեան ենթարկելով հարցը, ստիպված եղաւ ձայների բազմութեամբ մերժել այդ պայմանները և չընդունել կտակով սահմանած գումարը:

Մերժել կէս միլիօն մարկի արժողութեան մի նուէր—դա հազուագիւտ դէպքերից մէկն է հասարակական հիմնարկութիւնների պատմութեան մէջ: Եւ Բեռլինի դէպքը, հաւանական է, բոլորովին տարբեր ընդունելութիւն գտնէր ուրիշ տեղերում, ուր մարդիկ այնքան պահանջող չեն դէպի իրանց քաղաքացիական պարտաւորութիւնները: Պրօֆեսօր Բարօն իր կտակի մէջ դնում է հետևեալ երկու գլխաւոր պայմանները. նախ՝ որ որբերի խնամատարութիւնը կատարվի բուսակերների կամ վեգետարեանների եղանակով և երկրորդ՝ որ որբերի առողջութեան վրա հսկողները չը լինեն դեղով բժշկող բժիշկներ: Կտակարարը ինքը դէմ էր միս գործածելուն և ցանկացել է, որ իր փողով խնամվող որբերն էլ միս չը գործածեն: Նա չէր հաւատում դեղերով բժշկութեան և ցանկացել է, որ որբերն էլ ազատ լինեն ալլօպատ բժիշկներից:

Անկասկած որբերի օգտին յատկացրած մի այդպիսի խոշոր գումար կորցնելը դժուար բան էր: Մի քանիսն աշխատում էին ապացուցանել, որ Բեռլինի մէջ շատ կան այնպիսի որբեր, որոնց համար լաւ պատրաստած բուսական կերակուրը աւելի գերադասելի է, քան այն սնունդը, որ նրանք ներկայումս ստանում են. բայց այնպիսի հեղինակութիւններ, ինչպէս յայտնի գիտնական Վիրխօվ և ուրիշներ կատաղի բողոք բարձրացրին, յայտարարելով, որ Բեռլինի քաղաքային ինքնավարութիւնը չէ կարող և չը պէտք է ենթարկվի մի քմահաճոյքի թելադրութիւններին և ընդունի այն, ինչ որ անընդունելի է թէ՛ գիտութեան տեսակէտից և թէ ապագայ խնամվող որբերի բարօրութեան տեսակէտից: Ժողովը 53 ձայնով ընդդէմ 48-ի մերժեց կտակը և փակեց խնդիրը:

Ներկայ դէպքը ուսանելի է թէ՛ կտակ գրողների համար և թէ այն հիմնարկութիւնների համար, որոնց թողնվում են կտակով գումարներ յայտնի նպատակներով: Թո՛ղ կտակարարները չը կարծեն, թէ իրանց թողած խոշոր գումարներով իրանք կարող են ստիպել հասարակական հիմնարկութիւններին կատարել ամեն բան, ընդունել ամեն տեսակ անյարմար պայմաններ՝ գումարը ձեռքից բաց չը թողնելու նպատակով: Միւս կողմից՝ թո՛ղ հասարակական հիմնարկութիւնները օրինակ վերցնեն Բեռլինի քաղաքային ինքնավարութիւնից, որ չը շլացաւ ահագին գումարից և չընդունեց այն, ինչ որ դէմ էր մարդկանց համոզմունքին և խղճին:

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԱՐՀԵՍՏԱԿԱՆ ԷԺԱՆՈՒԹԻՒՆ

Մեծ չարիք է ներկայումս մի քանի գաւառներում տիրող՝ հացի արհեստական թանգութիւնը, բայց պակաս չարիք չը պիտի համարել և այն մշտական երևոյթը, որ շատ գաւառներում, տեղական արդիւնաբերութեան վաճառահանման վերաբերմամբ սարքվում է արհեստական էժանութիւն, որ նոյնպէս զրկում է հասարակութիւնը ապրուստի միջոցներից: Որքան առաջինը՝ արհեստական թանգութիւնը, իր աւերիչ, կործանարար հետևանքներով հասարակական զանազան դժբաղդութիւններ է ծնեցնում, նոյնքան, եթէ չասենք աւելին, աղետալի է և արհեստական էժանութիւնը:

Արհեստական թանգութեան դէմ, երբեմն և աջողվում է՝ թէ միացած ոյժերով և թէ այլ միջոցներով կռիւ մղել, ծայրայեղ դէպքում կարելի է նոյն իսկ դիմել իշխանութեան օգնութեան: Իսկ ինչ անել արհեստական էժանու-

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԱՐԵՒՄՏԵԱՆ ԳՐԱԳԷՏՆԵՐՈՒ ԿԱՐԾԻՔԸ ԹՈՒՐՔԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ

(Նամակ Ամերիկայից)

«Մշակի» վերջին թիւերէն մին դիտողութիւն մը կը պարունակէր ամերիկացի նշանաւոր գրագէտ Մարք Թուէյնի մի խօսքին վրայ: Խմբագրութիւնը իրաւունք ունի կասկածելու բսուածին ճշմարտութեանը վրայ, որովհետև տաղանդաւոր երգիծաբանը Թրքական կառավարութեան այնպիսի գովեստ մը չէր կրնար տալ առանց ինքն իրեն հակասելու: Մարք Թուէյնի սուր գրիչին ծանօթ մէկը չպիտի վարանէր այդ գովեստը զուտ հեգնութիւն համարելու: Ամերիկացի գրագէտը տեսած է Պոլիսը և մօտէն ծանօթ է Թրքական ռեժիմին, իր «Անմեղները դուրսը» գրքին մէջ շատ գեղեցիկ նկարագրած է խալիֆաներու մայրաքաղաքը: Քանի որ խնդիրը լրագրական ներկայացուցիչներու համաժողովի մը Կ. Պոլիս գումարելու վրայ է, աւելորդ չեմ համարեր հատուած մը թարգմանելու:

«Հոս (Կ. Պոլիս) մէկ թերթ մը կը հրատարակուի անգլիերէն լեզուաւ, «Լէվանդ Հէրըլտ». ընդհանրապէս կան նաև խումբ մը ֆրանսերէն և յունարէն թերթեր, որ կ'ելնան, կ'ելնեն, կը ճգնեն և նորէն կ'ելնան: Լրագրերը սուլթանի կառավարութեան սիրելի չեն. լրագրութիւն չեն հասկնար հոս: Անծանօթը միշտ մեծ է, կ'ըսէ առակը. Թուրքին համար լրագիրը խորհրդաւոր և անզգամ հնարք մ'է: Գիտեն թէ ինչ է ժանտախտը, որովհետև երբեմն տեսած են զայն, որ բազմամարդութիւնն օրական 2000-ով կը պակսեցնէ: Լրագիրը ժանտախտի մէկ մեղմ տեսակը կը նկատեն. եթէ ճամբէն շեղի, կը խափանեն, յանկարծ վրան կը յարձակին և կը խեղդեն. եթէ երկար ատեն ճամբէն չշեղի, այն ատեն կը կասկածոտեն և կը վերջացնեն, որովհետև կը խորհին, թէ տեսակ մը սատանայութիւն պիտի ծնի: Երևակայեցէք՝ մեծ վէզիրը հանդիսաւորապէս ժողովի նստած պետութեան աւագանիին հետ՝ հեգելով կամաց կը յառաջանայ թերթին մէջ և վերջապէս կուտայ իր ծանր վճիռը.

—«Այս բանը վնասակար է, շատ մութ, չափէն աւելի կասկածելի եղանակաւ անվնաս է, խափանեցէք, խմբագիրը բանտարկեցէք...

«Լրագրի գործը այսպէս իր անյարմարութիւններն ունի Կ. Պոլսոյ մէջ...»:

Այդ քաղաքն է ուրեմն յարմար տեղը լրագրական համաժողով գումարելու. տեսէք ինչ կ'ըսէ երգիծաբանը սուլթանին մայրաքաղաքին վրայ:

«Խանութները հոս հաւու տուներ են, սնդուկներ, արտաքնոցներ, հանդերձի դարակներ, ինչ որ կ'ուզէք անուանեցէք: Թուրքերը ծալապատիկ կը նստին անոնց մէջ, առևտուր կ'ընեն և երկար ծխափողեր կը ծխեն և կը հոտեն նման... նման Թուրքերու: Այս կը ծածկէ խանութին յատակը, իսկ առջևը նեղ փողոցները կը խռնին մուրացկանները, որ յաւիտեան կը մուրան, բայց բան մը չեն ժողվեր: Խեղանդամներ՝ մարդկութեան ամեն նմանութենէ ելած գրեթէ, դատարկապորտներ, որ բեռցած էշեր կը քշեն, բեռնակիրներ՝ տուներու չափ մեծ ապրանքի սնդուկներ կը տանեն կռնակնին—խաղող, եգիպտացորեն, դդմի կուտ և հարիւր ուրիշ բաներ ծախող մարդիկ, որ դեւերու պէս կը պոռան. և հանդիստ, երջանիկ և անվրդով կը ննջեն այս ամբոխին ոտքերուն տակ Կ. Պոլսոյ համբաւաւոր շուները: Անձայն կը շրջին Թուրք կիներու խումբեր ոտքէն մինչև գլուխը սաւանով պատած, ճերմակ քօղեր գլուխնին, որ միայն աչքերը ցոյց կուտայ և անորոշ ստուերոտ գաղափար մը իրենց դիմագծին: Երբ կը տեսնուին մեծ պազարին մութ կամարակապ անկիւնները, կ'երևին այնպէս, ինչպէս որ մեռելները երևցան, երբ Խաչելութեան գիշերը փոթորիկի և երկրաշարժի մէջ գերեզմաններէն դուրս ելած կը շրջէին: Կ. Պոլսոյ մէջ փողոց մը պատկեր մ'է, որ մէկը պէտք է տեսնէ մի անգամ—ոչ աւելի»:

Թուրքերու մասին այնքան տարակարծիք են եւրօպացի հեղինակներ, որ անկարելի է երկու հատ գտնել, որ իրարու հետ համաձայնին. ամենէն սև դևերու գոյնէն մինչև հրեշտակի գեղեցկութիւն ամեն երանգով նկարած են մեր դրացիները: Այս նկարագրութեանց մէջ սակայն այնքան որոշ կը տեսնուին քաղաքական և կրօնական նկատումներ, որ մարդ կ'սկսի կասկածել, թէ ժամանակակից պատմութիւնը Թուրք կառավարութեան և ժողովրդի իրական նկարագիրը պիտի կրնայ կտակել ապագային: Օրինակ՝ ինչ պիտի խորհի ասկից քանի մը հարիւր տարի վերջ հայկական ջարդերու արիւնոտ պատմութիւնը թղթատող մէկը, երբ պատահմամբ անգլիացի թղթակից Սթիվընսի Թուրք-հելլէն պատերազմի պատմութիւնը տեսնէ: Ի՞նչ պիտի խորհին այն քաղաքակիրթ մարդուն վրայ, որ մուսլիմաններու արիւնհեղութիւնները մինչև երկինք գովելու ջանքեր կ'ընէ: Բաղդատութեան դրէք այս գիրքը Նիւ-եօրքցի թղթակցի մը գրքոյկին հետ, որ Վանի ջարդերը կը նկարագրէ և նոյն ատեն Թուրքերը նկարել կը փորձէ:

Սթիվընսի կարծիքով եթէ Թուրքերը Աթէնք գրաւէին, աշխարհի վնաս մը չէր հասներ. անգլիացի թղթակիցը Թուրքերու ընկերութիւնը յոյներէն նախադաս կը համարէր: Ուրիշ անգլիացի մը, հնագէտ պրօֆէսօր մը, նոր գիրք մը հրատարակեր է Փոքր-Ասիոյ վրայ, պրօֆէսօր Տամսէյ: Այս մարդն ալ նոր գաղափար մ'ունի: Թուրքերը շատ կը սիրեմ, կ'ըսէ. ազնուական են, կարիճ են, բայց նոյն ատեն շատ ծոյլ, դանդաղ. Թուրքերը պիտի ջնջուին, քանի որ ընդունակ չեն քաղաքակրթուելու. երկաթուղիներու հետ եւրօպական հոսանքը կը մտնէ երկրին խորքը, այդ հոսանքին առջև կը հալի Թուրք տարրը, ինչպէս ձիւնը տաք հովին առջև:

—Հէփուըրթի գրքին վերջաբանը կարդացիր, հարցուց բարեկամ մը:

Խոստովանեցայ, թէ առաջի մի քանի երեսներուն վրայ Թուրք փաշաներու և պաշտօնեաներու այնքան գովեստ չռայլուած գտայ, որ զզուած՝ գիրքը վար նետեցի: Բարեկամիս թելադրութեան վրայ գրատուն գացի: Ի՞նչ հիանալի վերջաբան: «Նիւ-Եօրք Հէրըլտի» թղթակիցը շատ ազդեցիկ լեզուով ցոյց կուտայ Թուրքիոյ մօտալուտ վախճանը. երկրին մէջ կաշառակերութիւնը, փտութիւնը այնքան առաջացեր է, որ անկումը անխուսափելի է. հայկական ջարդերն այդ կործանումը փութացուցին, կ'ըսէ սուլթանին բարեկամը:

Զարմանքէս չէի գիտեր ինչ խորհիմ, քանի մը էջ անդին գովեստ, իսկ հոս դամբանական:

Ինչո՛ւ զարմանամք, երբ պարբեր մարդիկ Թուրքիոյ վրա գրած ատեն իրարու հետ չեն համաձայնիր, քանի որ նոյն մարդը նոյն գրքին մէջ ինքն իրեն կը հակասէ: Անկարելի չէ, որ երգիծաբան Մարք Թուէյնն ալ քանի մը տարուան մէջ իր առաջի ըսածը մոռնայ, արևմտեան յիշողութիւնը շատ, շատ կարճ է, երբ խնդիրը դրամական հաշիւի հետ չէ...:

Արմէն

թեան դէմ։ Ենթադրենք, որ այս դէպքում ևս կարելի կը լինէր միացած ոյժերով դիմադրել։ Միացած ոյժեր ասելով, մենք հասկանում ենք՝ ժողովրդի չահերի համար մի խումբ կարող անձանց միաբան գործակցութիւնը։ Սակայն ում յայտնի չէ, որ այս դէպքում կարող անձինք հէնց այն մարդիկն են, որոնց համար ձեռնտու է, որ ժողովրդի հարստութիւնը էժան գնով իրանց ձեռքն անցնէ։ Միթէ բացատրութեան է կարօտ, թէ որքան այդ անկուչտների մէջ զարգանում է միաբան գործակցութեան ձևը, նոյնքան ժողովուրդը դատապարտւում է թչուառութեան։ Միթէ հէնց միաբան գործակցութեան հետևանք չը պիտի համարել այն տարօրինակ «մազանդաները», որ օրվայ մէջ մի տասն անգամ փոփոխութեան են ենթարկվում՝ բարձրանում, իջնում, էլի բարձրանում, էլի իջնում, մինչև այն ժամանակ, որ ժողովուրդը ճարը կտրած՝ չունենալով ոչ մի օգնութիւն, վերջապէս զոհ է գնում այդ բօրսայական խաղերին, որ խաղում են կարող անձինք, միաբանութիւն սարքելուց յետոյ։

Մասնաւորենք մեր խօսքը, բերելով մի օրինակ։

Ղզլար քաղաքը իւրաքանչիւր տարի արտադրում է տասնեակ հազար տակառներ գինի ու օղի և տարիներից ի վեր առևտուր ունի չատ յայտնի ֆիրմաների հետ։ Վերջին երկու տարիներս բերքը համեմատաբար առատ է. բայց և այնպէս ժողովուրդը տառապում է ամենայետին չքաւորութեան մէջ. որովհետև առևտուրը գտնվում է այն մի քանի տղրուկների ձեռքը, որոնք իրանց «քէֆի» ուզածին պէս գներ են նչանակում։ Այդ դեռ տեղի է ունենում քաղաքում։ Ապա ինչ է անում այն թչուառ գիւղացին, որը բոլորովին կտրված է լոյս աչխարհից։ Նա մի երկու ամիս սպասում է, թէ կը գան ուրիչ քաղաքներից վաճառականներ, գուցէ այն ժամանակ աջողվի լաւ գնով վաճառել։ Բայց վերջը տեսնում է որ էլի գտնվում է արհեստական էժանութիւնը արհեստ դարձրած կեղեքիչների ճանկերում... Եթէ կայ մի միջոց, որ երբեմն գալիս է ազատելու այգետէրերին աղաների ճանկերից, այդ այն է, որ օտար քաղաքացի վաճառականները անձամբ սկսում են բերք գնել քաղաքում և գիւղերում, և իբրև զօրաւոր մրցակիցներ՝ «ծակն են կոխում» տեղական տղրուկներին։ Սակայն աջողվում է արդեօք օտար վաճառականներին միչտ ազատ երթևեկութիւն ունենալ մեր գաւառների հետ, որոնց ճանապարհների պատուհասները Ալլահին են միայն յայտնի...

Ահա այդպիսի հանգամանքների մէջ ստեղծվում է արհեստական էժանութիւն, որը քայքայում է ժողովրդի առանց այն էլ խարխուլ տնտեսական դրութիւնը։

Վ. Մանուկեան

Կիզլ

ՄԱՏԵՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

1) «Ջաւախք», Ա. Հատոր—Ե. Լալայեանի. 2) «Զանգեզուրի գաւառ», Ա. Հատոր, Սիսիան—Ե. Լալայեանի. 3) «Վարանդա»—խմբագրեց Ե. Լալայեան։ Թիֆլիս, 1897—1898 Թ.

Այս երեք գրքերը (ընդամենը 745 մեծադիր երես) արտատպված են «Ազգագրական Հանդէսից», որ 1896 թւից հրատարակում է պ. Ե. Լալայեանց։ Խօսելով «Հանդէսի» առաջին գրքի մասին («Մչակ», 1896, № 41) մենք առանձին ուչադրութիւն էինք դարձրել «Ջաւախքի» վրա, անուանելով այդ գրուածքը մանրամասն, բարեխիղճ և չատ հետաքրքրական տեղագրութիւն, որ կարդացվում է ախորժանքով։ Մի և նոյն հետաքրքրութիւնն են ներկայացնում նաև «Զանգեզուրի գաւառը» և «Վարանդան»։ Այդտեղ գտնում ենք այդ երկու հայաբնակ գաւառների մանրամասն, թէև չատ համառօտ տեղագրութիւնը, ժողովրդական կեանքի չատ մանրամասնութիւններ, սովորութիւններ, աւանդութիւններ, նախապաշարմունքներ, ծէսեր, հաւատալիքներ և այլն։

Ինչպէս երևում է, այդ երեք աչխատութիւններից միայն մէկը—«Վարանդան» է աջողվել խմբագրել հաւաքական աչխատակցութեամբ և գուցէ հէնց այդ պատճառով էլ նա աւելի բազմակողմանի տեղեկութիւններ է պարունակում իր մէջ, քան, օրինակ, «Զանգեզուրի գաւառի» առաջին մասը։ Հայերի մէջ ընկերական գործը առհասարակ չէ աջողվում. բայց հաւաքական գործակցութիւնը չատ օգտակար կը լինէր մանաւանդ այս դէպքում, երբ պէտք է մանրամասն նկարագրել ամբողջ ահագին գաւառներ։

Ո՛վ ծանօթ է մեր գաւառներին, տեսել է Զանգեզուրի սարսափելի ճանապարհները, նա հեչտ կը հասկանայ, թէ որքան մեծ դժուարութիւնների պիտի հանդիպէ մի անհատ, որ գնում է այդտեղ ուսումնասիրութեան մի յայտնի ծրագրով։ Դեռ ութսունական թւականների սկզբում լուր կար, թէ Սիւնիքը մանրամասն ուսումնասիրելու համար պիտի մի ամբողջ յանձնաժողով կազմվի։ Այդ լուրը, ի հարկէ, չը ճչգվեց։ Եւ այժմ մենք գոհ պիտի լինենք, որ գոնէ անհատներ են գտնվում, որոնք աչխատանք ու եռանդ չը խնայելով, ուսումնասիրում են այնպիսի յետ ընկած, մոռացված անկիւններ, որպիսին է Զանգեզուրի Սիսիան գաւառը։ Մեր հետաքրքրութեան համապատասխանող, անթերի նկարագրութիւններ, ի հարկէ, չէ կարելի սպասել այդ անհատական աչխատութիւններից։ Բայց սա ամենևին չէ պակասեցնում մեր առջև դրած աչխատութիւնների նչանակութիւնը։

Մեր կարծիքով, ներկայ աչխատութիւնների մէջ կայ մի զգալի պակասութիւն. այդ այն է, որ տեղագրական բաժինը թոյլ է զարգացած. այսպէս՝ Վարանդայի գաւառում միայն վեց գիւղ են արժանացել պ. Լալայեանի ուչադրութեան, մինչդեռ այդտեղ կան բազմաթիւ հայաբնակ գիւղեր, որոնք պակաս իրաւունք չունէին նոյն ուչադրութիւնը պահանջելու։

Սիսիանի գաւառամասը աւելի մանրամասն է տեղագրված. դրան կցած է և աչխարհագրական քարտէս, որ աւելի նպաստում է ուսումնասիրութեան։

Մենք կը ցանկայինք, որ պ. Լալայեան համաչափութիւն պահպանէր բաժինների մէջ։ Թէև այդ աչխատութիւնները մի յայտնի մասնագիտական նպատակի պիտի ծառայեն, բայց նկատի առնելով, որ ազգագրութիւնը մեզ մօտ, ինչպէս և չատ ազգերի մէջ, չէ կարող ընդհանուր հետաքրքրութիւն առաջացնել, դառնալ սովորական ընթերցանութեան նիւթ, մենք խորհուրդ կը տայինք զարգացնել այն բաժինները, որոնք թէ մասնագիտութեան կը ծառայէին և թէ կը հետաքրքրէին ոչ-մասնագէտ ընթերցողներին։ Այդպիսով կարելի կը լինի համ ծառայութիւն մատուցանել առհասարակ ընթերցող հասարակութեան, համ գրքերի տարածումից օգտվել ապագայ աչխատութիւնների համար։

Ցամենայն դէպս, մենք պարտք ենք համարում վկայել, որ «Ազգագրական Հանդէսի» այս երեք հրատարակութիւնները չատ լաւ տպաւորութիւն են թողնում. դրանք երեք գաւառների ամփոփ նկարագրութիւններն են և արժէ նրանց վրա ուչադրութիւն դարձնել։ Լ.

ՆԱՄԱԿ ՊԵՐՄԻՑ

Նոյեմբերի 27-ին

Ես երբէք չէի ենթադրում, քանի որ չէի տեսել, որ մի ինչ որ Կամայի վրա, որը թափվում է Վոլգա գետը, հիւսիսի յետ ընկած խորչերից մէկում, կարողանար բուսնել մի այնպիսի, բոլորովին եւրօպական տեսքով քաղաք, ինչպիսին է Պերմը։ Քաղաքի գրեթէ ամբողջ կէսը քարված է, այսինքն չինված քարէ տներից, մի բան՝ որ առհասարակ չատ քիչ է աչքի ընկնում եւրօպական Ռուսաստանի մէջ։ Տները մի, երկու և երեք յարկանի են, ճաչակով դասաւորված լայն, խճուղած, զուգահեռաբար յատակագծած փողոցների վրա։ Լուսաւորութիւնը, թէև կերօսինային, չատ բաւարար է։ Մագազինները չքեղ են և չատ ճոխ. նրանց մէջ կարելի է գտնել կուլտուրական կեանքի ամեն մի տեսակ յարմարութիւն, թէև, պէտք է աւելացնել, ծախու ապրանքների կողմից նրանք չատ չեն մասնաւորված. այդ, սակայն, Սիբիրի և արևելեան Ռուսաստանի վաճառականութեան առանձնայատկութիւններից մէկն է. խանութներում, չատ անգամ մի և նոյն խանութներում՝ թէ Սիբիրում և թէ Պերմի ու հարևան նահանգների մէջ, դուք չատ անգամ կը գտնէք զետեղված միաժամանակ ամեն մի տեսակ առարկայ. պարֆիւմերական ապրանքների հետ և՛ չթեղէն, և՛ մոմ, և՛ կերօսին, բրինձ, չաքար և այլն, այնպէս որ, խանութից դուրս չը գալով, դուք կարող էք ձեռք բերել թէ տանը և թէ դուրսը ձեզ հետաքրքրող բոլոր հարկաւորութիւնները։

Քաղաքը ունի իր պարբերական հրատարակութիւնը, իր սեփական թատրոնը, միջնակարգ դպրոցները, գրադարանները, ղէմստվօն, ինքնավարութիւնը։ Ամառը չոգենաւով կապված է Վոլգայի գրեթէ բոլոր գետափնեայ գիւղերի և քաղաքների հետ. իսկ ձմեռը և տարվայ միւս եղանակներում այդ մի և նոյն դերը կատարում է երկաթուղին, որը համեմատաբար զարգացած ցանցով միացնում է թէ քաղաքը և թէ նահանգի զանազան կէտերը, որտեղ երկիրը առհասարակ բովագործվում է Ռուսաստանի և Սիբիրի հետ։

Թատրոնը, ինչպէս և քաղաքի բոլոր միւս հրապարակական չինութիւնները, քարից է և նոյն ստիլով, որով չինված է և մեր Թիֆլիսի թատրոնը, թէև—այդպէս թւաց—աւելի մեծ ամփոփումով, քան վերջինը։ Ունի իր մչտական օպերային խումբը (դրամատիկական ներկայացումները տրվում են սիրողների կողմից), աջող կազմակերպված և լաւ ապահովված։ Օպերային խումբը, պատմում են, ահա քանի-երորդ տարին է ապրում է առանց դեֆիցիտի. հասարակութիւնը սիրում է յաճախել իր համար տրվող ներկայացումներին բաւական եռանդոտ կերպով։ Օպերային խաղացողներից կան մի երկու անձնաւորութիւններ Կովկասեան ազգանունով. մէկն է տիկին Ասլանովա (ամուսնացած հայի հետ), իսկ միւսը—ոմն Եվլախով։ Տիկինը խմբի աջող ոյժերից մէկն է։

Ինձ դուր եկաւ նմանապէս—հասարակութեան համար չինված զուարճութեան տեղերից—և ազնուականների ժողովարանը, որտեղ ամեն չաբաթ երեկոյ թոյլ և ուժեղ սեռերը միասին թէ իրանք են զուարճանում և թէ ուրիչներին զուարճացնում իրանց երգերով, համերգներով, ընթերցանութեամբ և իրանց անվերջանալի պարերով։ Ժողովարանի մէջ կան ի հարկէ թղթախաղներ՝ թուղթ խաղալու համար և թէ ընթերցարան՝ այլ և այլ հրատարակութիւններով։

Հասարակութեան թէ զուարճութիւնների, թէ նիստ ու կացի և թէ հասկացողութիւնների մէջ, ի հարկէ, լուրջ պահանջներ դնելուց՝ չատ բան պէտք է փոփոխել, բայց ընդունված հայեացքի տեսակէտից իրերի վրա՝ թւում է որ Պերմը կարող է կատարեալ բաւարարութիւն տալ «միջին կուլտուրական» ռուս մարդուն։

Ա. Ղուլեանց

ՆԱՄԱԿ ԱՍՏՐԱԽԱՆԻՑ

Դեկտեմբերի 2-ին

Նոյեմբերի 30-ին սիրողները տեղիս Հայուհեաց բարեգործական ընկերութեան օգտին խաղացին Գ. Սունդուկեանցի «Պէպօ»-ն։ Դերակատարներ՝ Յ. Արզումեան (Պէպօ), տիկ. Ս. Մկրտումեան (Շուչան), տիկ. Գ. Ազարալեան (Կէկէլ), Ս. Մարանջեան (Կակուլի) առանձին յաջողութեամբ կատարեցին իրանց դերերը։ Տիկ. Մելիքենցեան (Էփէմիա), Յ. Սօլովեան (Գիքօ), որպէս տեղացիներ, անծանօթ Թիֆլիսի կեանքին, լաւ էին. իրանց դերերումն էին երկու ծառաները, և Ս. Արզումանեան (Զիմզիմով) աչխատում էր ամբողջութիւնը պահպանել։ Մի խօսքով՝ ի նկատի ունենալով վերջին տարիները տրվող հատ ու կտոր հայ ներկայացումները, «Պէպօ»-ն աջողութիւն ունեցաւ Աստրախանում և ժողովուրդը գոհ սրտով հեռացաւ թատրոնից։ Մինչև անգամ նրանք, որոնք սկզբում «Պէպօ»-ի ընտրութիւնը անյաջող էին համարում և իրանց անտեղի խօսակցութեամբ սառցնում էին թէ խաղացողներին և թէ հասարակութեան մի մասը, նրանք ևս գովում էին խաղը։ Ասացէք, խնդրեմ, գաւառներում ամեն տեղ «Պէպօն» հասկանալի լինելուց յետ, ինչու աստրախանցիներս չպիտի հասկանանք. նոյն հայն ենք, նոյն լեզուն ենք խօսում, չէ։ Աւելի լաւ է, ասացէք՝ հասկանալ չենք ուզում, հոգի չունենք, մենք ընդհանուրի հետ կապ չենք զգում, մեր ճահճից դուրս լաւ բան տեսնելու ընդունակ չենք։ Եթէ ոչ, չը հասկանալը ուղիղ պատճառ չէ, ինչպէս և համոզեց այս ներկայացումը. ամենքը հասկացան, ամենքը գոհ սրտով հեռացան։

«Պէպօ»-ն մեզնում յաջողվելու պայմաններից մէկն էլ այն էր, որ մասնակցողները լուրջ պատրաստվել էին, դերերը լաւ սովորել և չէին ձգտել ոմանց նման մի քանի օրում կիսատ-պռատ ներկայացում թխել, որի համար և չնորհակալութեան արժանի են ամենքը։ Պակաս չնորհակալութեան արժանի չէ նա և տիկ. Մ. Եաղուբեան, որը որպէս ընկերութեան Կարուձևի դպրոցի հոգաբարձուհու պաչտօնակատար, հոգաբարձուհի տիկ. Էլզարեանի բացակայութեան պատճառով, այդ ներկայացումը աջողեցնելը յանձն առաւ և, համարեա միայնակ, ամենայն դժուարութիւններ տարաւ գործը գլուխ բերելու համար։ Մինչդեռ եղան կանայք, որոնք ոչ միայն իրանց անունը կրող ընկերութեան օգտի համար ոչինչ չարեցին, այլև մասնակցել՝ զռեհիկ խօսքերով մերժեցին, ոմանք յանձն առած դերը վերադարձրին և մինչև անգամ մի հարուստ, ազնուազարմ տիկին ներկայացման տոմսը վերադարձրեց առանց վճարելու. երևի մեր բարձր դասակարգի մէջ այդ էլ մի ընդունված ձև է։ Բայց այդ էլ լաւ դաս էր. ինչ կարիք կար՝ ոչ ոքի տոմսեր չուղարկելուց յետ, դրան ուղարկել, մանաւանդ յայտնի է, որ դրանք տալիս են այնպիսի տեղերում, որտեղ անուն պիտի չաղացնել, որտեղից ակնկալութիւններ ունեն։

Ներկայացրին նաև մի կատակերգութիւն ռուսերէնից թարգմանած. ընտրութիւնը չատ էլ յաջող չէր, իսկ լեզուն խիստ անմչակ։ Խաղացողներից աչքի էր ընկնում—վաղեմի սիրող Մ. Բուրջալեան։ Մուտք եղել է 673 ր. ծախք՝ 267 ր., որի մէջ զգալի տեղ է բռնում թատրօնի վարձ 200 ր.։ Զուտ արդիւնք մնացել է 406 ր., որ պիտի գործադրուի նորաբաց Կարուձևի դպրոցը բարելաւելու համար։ Սրտանց աջողութիւն Հայուհեաց ընկերութեանը։

Թ. Ս.

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Գանձակ, Նոյեմբերի 25-ին

«Մչակի» 165 և 167 համարներում լոյս տեսաւ Գանձակից մի թղթակցութիւն Փ. ստորագրութեամբ, որի մէջ նամակագիրը խառնում է և իմ անունս՝ հոգևոր կառավարութեան մէջ, զեղծումներ կատարողների չարքում։ Խնդրում եմ հրատարակել «Մչակի» մօտակայ համարներում իմ ներկայ պատասխանը, որով վերականգնել եմ ուզում իմ չօչափված պատիւը։ Ես այստեղ պիտի պատասխանեմ այն հարցերին միայն, որոնք ուղղված են իմ հասցէին։ Մնացող առարկութիւնների հետ ես գործ չունեմ։

1) Պ. Փ. գրում է՝ թէ «Էջմիածնապատկան քարվանսարայի կառավարիչ Աղա Աղայեանց, որը 1897 թւի յունիս ամսին արդէն հրաժարված է լինում այդ պաչտօնից, 1896 թւի առաջին կէս տարվայ կապալադրամը՝ 600 րուբլին ստանում է նոյն տարվայ յունվար ամսին կապալառուից և տալիս նրան ստացական, խոստանում է այդ գումարը ներկայացնել հոգևոր կառավարութեան։ Անցնում են ամիսներ, ամբողջ տարի և աւելի, 600 րուբլին հոգևոր կառավարութիւնը չէ ստանում, ուստի և վճարը պահանջում է կապալառուից. վերջինը պատասխանում է թէ 1896 թւի առաջին կիսամեայ վճարը՝ 600 ր., իր ժամանակին յանձնել է Աղայեանցին՝ կառավարութեան հասցնելու, և առել է նրանից ստացական։ Հոգևոր կառավարութիւնը պահանջում է 600 ր. Աղա Աղայեանցից. վերջինը պատասխանում է բանաւոր, թէ կապալառուից ստացած 600 րուբլուց՝ 454 ր. դեռ 1896 թւի մարտի ամսին է յանձնել կառավարութեան անդամ և գանձապահ Սիմէօն քահանայ Տէր-Խաչատրեանցին, թողնելով իր մօտ 146 րուբլի։ Չը նայելով կառավարութեան անդադար պահանջին՝ մինչև այժմ այդ 600 ր. չէ ստացել կառավարութիւնը. ոչ Տէր-Սիմէօնն է հատուցել 454 ր. և ոչ Աղա Աղայեանց՝ 146 րուբլին»։

Պ. Փ. ի զուր է բացականչում, թէ իր տեղեկութիւնները ստոյգ աղբիւրից է քաղել, որովհետև խեղաթիւրում է իսկութիւնը՝ անբարեմիտ եղանակով։ Ճչմարիտ է 1896 թւի յունվար ամսին երբ ես 600 րուբլի ստացայ կապալառուից՝ դեռ տեսչութեան պաչտօն ունէի և ինձ էր իրաւունքը պատկանում սովորաբար, և այդ իսկ գումարն մարտի 16-ին իմ հրաժարականիս և ընդհանուր հաչիւների հետ ներկայացրել եմ հոգևոր կառավարութեան։ Ես, համաձայն կոնդակի Գէորգ կաթողիկոսի՝ ամբողջ 20 տարի վարում էի կալուածների տեսչութեան պաչտօնը, վերջապէս ձանձրացայ, իմ պաչտօնակից՝ Գրիգոր աւագ քահանայ Թումանեանցն էլ նոյնպէս, պատրաստեցի ընդհանուր յանձնողական հաչիւներ և մեր հրաժարականի հետ ներկայացրինք հոգևոր կառավարութեան ատենին՝ թէ հաչուեմատեանները և թէ ինձ մօտ մնացած դրամը՝ 454 ր. 4 կոպ.։ Զուգակչիռ կազմելով՝ փակեցինք բոլոր հաչիւները։ Զուր առարկութիւն է՝ թէ միայն Տէր-Սիմէօնին ենք յանձնել. իրաւ որ նախագահը ատեան չէր իջել, բայց Տէր-Սիմէօնի առաջնորդութեամբ ներկայացանք նախագահ հայր սուրբին և ներկայացրինք մատեանները, փողը և հրաժարականի խնդիրը, իսկ նա իր ձեռքով յանձնեց Տէր-Սիմէօնին։ Մի տարի անցնելուց յետոյ՝ հոգ. կառավարութիւնը գրաւոր պահանջում է ինձանից 600 րուբլին, ուրանալով, որ ինքն է ստացել բոլոր մնացած հաչիւների հետ։ Առարկում է, թէ 600 ր. պահանջի մասին, իբրև բանաւոր պատասխանել եմ, թէ 454 ր. յանձնել եմ Տէր-Սիմէօնին, իսկ 146 ր. ինձ մօտ է։ Ստոյգն այն է, որ կառավարութեան այդ պահանջն ուղղված է գրաւոր, որով յիչում է, թէ Տէր-Սիմէօնը 600 ր. չէ գրել տումարի մէջ, ուրեմն դուք վճարեցէք։ Ես իմ կողմից պատասխանեցի, թէ եթէ ձեր անդամ-գանձապահը, որին հաւատացել էք, դանց է անում, ես ինչի պիտի վճարեմ կրկին անգամ։

2) Թղթակիցը գրում է, թէ «1894 թւին լրանում է Ց. Լիսիկեանցի էջմիածնապատկան այգու կապալառութեան տասը տարին։ Աղայեանց՝ կանխօրէն մինչև 10 տարին լրանալը, խնդիր է ուղարկում Սինօդին, որ աճուրդական այգին, առանց աճրդախօսութեան՝ երկար ժամանակով, 1,200 ր. տարեկան վարձով, իրան տան։ Սինօդը մերժում է այս խնդիրը և հրամայում է հոգևոր կառավարութեանը ժամանակը լրանալուց յետոյ այգին կրկին աճրդախօսութեամբ ցանկացողներին տալ։ Հոգևոր կառավարութիւնը ճչդութեամբ կատարում է սինօդի հրամանը, սակայն այգին վերցնող չի լինում»։ Ճիչդ է, որ ես կանխօրէն առաջարկել եմ սինօդին, ժամանակը լրանալուց յետոյ, այգին ինձ տալ երկար ժամանակով և 1,200 ր. վարձով. ճիչդ է նաև, որ սինօդն ինձ մերժեց։ Բայց միթէ ես իրաւունք չունէի, իբրև ցանկացող, ներկայանալու։ Կանխօրէն առաջարկութեանս նպատակն այն էր, որ եթէ սինօդը կը բարեհաճէր ապագայի համար այգին ինձ վրա թողնելու, ես իրաւունք կունենայի այն ժամանակ հետևել այգուն, որ կապալառուն, իր վերջի այգեկութին բնականից

աւել բերք սպասելով, անբարեխղճաբար չը վարվի այգու հետ։ Պ. նամակագիրը ինքն է խոստովանում, թէ երկու անգամ աճուրդ եղաւ, բայց ցանկացողներ չեղան. բայց թէ ինչն է պատճառը, չէ յայտնում։ Երբ լաւ պայմաններից զրկվեց այգին, երբ երեք անգամի աճրդախօսութեան ժամանակցող և ցանկացողներ չը յայտնվեցան, միայն այն ժամանակ սինօդը հրամայեց հրաւիրել ինձ և իմ առաջարկած վարձով պայման կապել, ուստի և այն ժամանակ ես չը համաձայնվեցայ։ Ըստ պ. Ֆ-ի՝ տասը դեսեատին մեծութեամբ այգին, այնքան մի փոքրիկ բան էր, որ Տէր-Սիմէօնի և իմ ծածկապահութեամբ, առանց կառավարութեան գիտութեան մի ամբողջ տարի մշակվեց։ Եթէ այդպէս էր, ինչու սինօդը հրամայում էր կառավարութեան, թէ խաղողը վաճառեցէք և տուէք Աղայեանցի ծախսերը։ Ես ինքնայօրդոր կամքով չեմ միջամտել այգին պահպանելու, ինձ խնդրել են և յորդորել այն հիմնարկութեան անունով, որին 20 տարի ամբիծ ծառայել եմ, որի վեհապետները, իմ գործունէութիւնս նկատելով, որ կալուածների մի հազար րուբլու հազիւ արդիւնքը՝ 2700 րուբլի եմ հասցրել, քաջալերել են ինձ իրանց օրհնութիւններով և գովեստներով։

Պ. Ֆ. ոչ մի բանից տեղեակ չէ և ինձ անուանում է անկոչ հիւր, քանի որ այգու վրա ունէի տեսչութեան իրաւունք, Կաթողիկոսի 1877 թւի № 625 կոնդակով. իսկ վերջերս այգին կառավարելու գործում, թող վկայաբանէ 1894—95 թւի կառավարութիւնը և ոչ թէ այժմեան կառավարութիւնը։

Թող պ. Ֆ-ն, եթէ անաչառ թղթակից է, բարեհաճէ իր սեփական անունով մտնել ասպարէզ ուրիշների գործերը քննադատելու։

Աղա Աղայեանց

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

Երէկ, դեկտեմբերի 15-ին, Կիեվի համալսարանի կարօտ հայ ուսանողների օգտին ուղարկեցինք խմբագրութեան մէջ եղած 579 ր. 58 կոպ. գումարից եօթանասունհինգ րուբլի ուսանողներից մէկի անունով։ Շտապելով ուղարկել այդ փոքր եղած կարօտութիւնը մեղմացնելու նպատակով, «Մշակ»-ի խմբագրութիւնը խնդրում է թէ Կիեվի և թէ ուրիշ տեղերի ուսանողներին, որ այսուհետև խմբագրութիւնից գումարներ ստանալու համար նշանակեն կամ համալսարանի, կամ ուսանողներին նպաստող դրամարկղի և կամ մի այլ պաշտօնական հիմնարկութեան հասցէ։ Խմբագրութեան մէջ մնաց 504 րուբլի 58 կոպէկ։

—

Մեզ հաղորդում են, որ շուտով պէտք է բացվի Բորչալուի գաւառի Վորօնցովկա գիւղի մօտ մի կաթնատնտեսական ֆերմա, որտեղ պէտք է աշակերտների մի յայտնի թիւ, մօտ 10—12 անձ, գործնականապէս ուսումնասիրի պանրագործութիւն, իւղագործութիւն և անասնապահութիւն։ Աշակերտների կէսը պէտք է լինի Վորօնցովկա գիւղից, իսկ միւս կէսը շրջակայ գիւղերից։ Աշակերտները ձմեռը պէտք է մնան Վորօնցովկա գիւղում և այնտեղ լսեն մասնագիտական դասախօսութիւններ, իսկ ամառը պէտք է տեղափոխվեն «Բատարէյնի պօկօս» կոչված տեղը, ուր պէտք է հաստատվի պանրի գործարան։ Մասնագիտական կրթութեան գործը աջող կերպով կազմակերպելու նպատակով՝ ներկայումս մի յատուկ յանձնաժողով, երկրագործութեան մինիստրի լիազօրի գիւանատանը, մշակում է առանձին կանօնադրութիւն։

—

Մինչև այժմ Թիֆլիսի քաղաքային ինքնավարութիւնն ուշք չէր դարձնում այն բանի վրա, թէ որտեղ են բացվում գինետները. արդեօք նրանք մօտ չե՞ն կրթական հաստատութիւններից և ուրիշ հասարակական հիմնարկութիւններից։ Քաղաքային դուման իր վերջին նիստում որոշեց առաջիկայ 1899 թւին մշակել գինետների բացման թոյլտւութիւն տալու համար որոշ ծրագիր և այնուհետև, 1900 թւից սկսած, ղեկավարվել այդ ծրագրով։

—

Նորերումս Հռոմում հրատարակվել է մի ֆրանսերէն բրօշիւր «L'idiome des inscriptions cunéiformes Urartiques» (Ուրարդեան բևեռագիր արձանագրութիւնների բարբառը) վերնագրով, հեղինակութիւն Ցովսէփ Սանտալճեանի։ Այդ բրօշիւրով հեղինակը նպատակ ունի ապացուցանել, որ 1) Ուրարդեան բարբառը պարունակում է իր մէջ հնդկա-եւրօպական բոլոր այն տարրերը, որոնք կազմում են կլասիքական հայերէնի հիմքը. 2) ինչպէս կլասիքական կամ գրաբառ հայերէնը ուրիշ բան չէ, եթէ ոչ Արարատեան արքայական նահանգի բարբառը IV-դարում, Քրիստոսից յետոյ, նոյնպէս և Ուրարդեան բևեռագիր արձանագրութիւնների լեզուն ուրիշ բան չէ, եթէ ոչ հին Հայաստանի հարաւ-արևելեան մի մասի բարբառը։ Մի և նոյն ժամանակ Սանտալճեան յայտնում է, որ նա շուտով հրատարակելու է մի ստուար հատոր, որ կը պարունակի Ուրարդեան բևեռագիր արձանագրութիւնների նկարագրութիւնը. բացի դրանից նա մտադիր է հրատարակել երեք հատոր, որոնք պէտք է պարունակեն Հայաստանի դօկումենտական պատմութիւնը ամենահին ժամանակներից սկսած մինչև Քրիստոսի 440 թւականը...։

—

Պետերբուրգում դեկտեմբերի 9-ին վախճանվեց «Юридическая Газета» լրագրի խմբագիր-հրատարակիչ Դաւիթ Զիչինաձէ։ Նա յայտնի էր մի և նոյն ժամանակ և իբրև գրավաճառ ու օրէնքների էժանագին հաւաքածուների հրատարակիչ։ Հանգուցեալը քութայեցի էր։

—

ՄԵՂՐԻԻՑ մեզ գրում են. «Մեր հարևան Մալվալան գիւղում օրերումս հետևեալ ողբերգական դէպքն է պատահել։ Տեղացի մի երիտասարդին զանազան քաղաքներից, ինչպէս պատմում են, նամակներ են գրում, որ իրանց համագիւղացիներից մէկը երիտասարդի կնոջ հետ սերտ յարաբերութիւններ ունի։ Երիտասարդը, վառված վրէժխնդրութեան կրակով, առիթ է գտնում նրան սպանելու։ Երբ նրա հակառակորդը գինի է տանելիս լինում վաճառելու, երիտասարդը, օգուտ քաղելով դէպքից, վերցնում է բերդանի հրացանը և գնում է ճանապարհը կտրում։ Հակառակորդն անցնելիս՝ անմիջապէս գնդակահար է անում։ Գիւղում տարածվում է սպանութեան լուրը և ամբողջ հասարակութիւնը մատնացոյց է անում, որ այդ երիտասարդն է սպանել։ Վերջինն իր անելանելի վիճակը տեսնելով, գիշերն առանձնանալով մի այլ սենեակում, դաշոյնի հարուածով՝ ինքնասպանութիւն է գործում։ Ո՞վքեր պատճառ եղան դրանց դժբաղդութեան, երկու ընտանիքի կործանման։—Չար լեզուները։

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԱԶԱՏԱՄԻՏՆԵՐԻ ՊԱՐԱԳԼԽԻ ՀԱՐՑԸ ԱՆԳԼԻԱՅՈՒՄ

—

«Gaulois» լրագրի Լոնդոնի թղթակիցը հերքելով հեռագրական գործակալութիւնների հաղորդած այն տեղեկութիւնը՝ թէ Հարկօրտի յաջորդ համարվում է լորդ Րօզբէրի, հետևեալ բացատրութիւններն է տալիս.

«Բոլոր քաղաքական մեծ կուսակցութիւնները Անգլիայում ունեն իրանց «լիդէրը», որը ղեկավարում է կուսակցութեան ընդհանուր քաղաքականութիւնը և կազմում է մինիստրութիւն, եթէ նրա կուսակցութիւնը յաղթող է հանդիսացել ընտրութիւնների ժամանակ։ Այդպէս է հին ժամանակներից գոյութիւն ունեցող կանօնը։ Պահպանողական կուսակցութիւնն ունի իր լիդէրը. դա լորդ Սօլսբիւրին է։ Ազատամիտ կուսակցութեան լիդէրներն էին՝ Գլադստօն, նրանից յետոյ լորդ Րօզբէրի. բայց վերջինի կամաւոր հրաժարականից յետոյ, 1896 թւին, լիդէրութեան հարցը բաց մնաց։

Պ. Հարկօրտ դեմոկրատական կուսակցութեան լիդէր էր համայնքների ժողովում, բայց երբէք ամբողջ կուսակցութեան լիդէր չէ եղել։

Ազատամիտ դեմոկրատական կուսակցութեան պարլամենտական լիդէրին համայնքների ժողովում ընտրում են համայնքների ժողովի ազատամիտ անդամները, այն ինչ կուսակցութեան լիդէրին ընտրում է ամբողջ կուսակցութիւնը։

Լօրդերի ժողովում ազատամիտ դեմոկրատական կուսակցութեան լիդէրն է լորդ Կիմբերլէյ։ Համայնքների ժողովում պահպանողական կուսակցութեան պարլամենտական լիդէրի տեղը գրաւում է Ջէրալդ Բալֆուր, գանձարանի առաջին լորդը։

Լորդ Րօզբէրի չէ կարող փոխարինել Հարկօրտին, որովհետև լինելով լորդերի ժողովի անդամ և լորդ, նա իրաւունք չունի համայնքների ժողովի անդամ լինել։

Հարկօրտի ամենահաւանական յաջորդն է Ասկվիտ, որը ազատամիտ կուսակցութեան նշանաւոր գործիչներից մէկն է։ Այդ ենթադրութիւնը բաւական հիմնաւոր է, բայց հազիւ թէ արդարանայ։ Պ. Ասկվիտ, ինչպէս յայտնի է, Լօնդօնի առաջին փաստաբաններից մէկն է, և այդ պատճառով հազիւ թէ նա փոխէ իր ահագին և եկամուտ բերող գործը ազատամիտ կուսակցութեան լիդէրի դափնիների հետ համայնքների ժողովում։

Ինչ վերաբերում է ամբողջ կուսակցութեան լիդէրին, այդ պաշտօնն ազատ կը մնայ, մինչև որ չը վերացվեն բոլոր տարաձայնութիւններն ազատամիտների մէջ, իսկ դա, երևի, շուտ տեղի չի ունենայ։

Հարկօրտ, գործունէութեան ազատութիւն ստանալով, երևի համայնքների ժողովում արշաւանք կը սկսի լորդ Րօզբէրիի քաղաքականութեան դէմ»։

ԿՐԵՏԷ

—

Ֆրանսիական լրագիրները բաւական հետաքրքիր տեղեկութիւններ են հաղորդում Կրետէի դրութեան մասին թիւրքաց վարչութեան ժամանակ։

1668 թւին, հերոսական կռւից յետոյ, Կրետէն նուաճվեց և ընկաւ թիւրքերի ձեռքը։ Այդ ժամանակից անցաւ 230 տարի, և այդ երկար ժամանակվայ ընթացքում կրետացիները շատ անգամ ջարդեր են կրել, բայց ապարդիւն է անցել 230 տարին նրանց կուլտուրայի համար։ Այդ 230 տարիների ընթացքում եւրօպական դիպլօմատիայի վերաբերմունքը նոյնպէս չը փոխվեց դէպի Կրետէի թշուառ ազգաբնակութիւնը։ Համակրութեամբ վերաբերվելով կրետացիների տանջանքներին և ատելի լուծը թօթափելու ձգտմանը, նա, այսինքն դիպլօմատիան, այնուամենայնիւ, մինչև վերջին ժամանակները հրաժարվում էր նպաստել նրա ազատութեանը։

Այդպէս էր նայում կրետական հարցի վրա դեռ 1785 թւին Լուդովիկոս XVI-ի արտաքին գործերի մինիստր Վերժէն։ Նա խոստովանում էր Կրետէի նշանակութիւնը, որը թագաւորի իշխանութեան տակ կը դառնար մի հարուստ և ծաղկած երկիր, համակրում էր կրետացիների դէպի ազատութիւնն ունեցած ձգտումը, բայց հնարաւոր չէր համարում իրական օգնութիւն ցոյց տալ նրանց։ Ժամանակակից դիպլօմատների նման նա պնդում էր, թէ պէտք է անձեռնմխելի պահել թիւրքաց կայսրութիւնը և ասում էր, թէ թագաւորի պարտքն է՝ պաշտպանել թիւրքաց կայսրութեան գոյութիւնը։

Մարկիզ Վիլնեվ, որը Կրետէն այցելեց 1788 թւին, թողեց Կրետէի նկարագրութիւնը։ Նրա տպաւորութիւնները շատ քիչ են տարբերվում կղզին ներկայումս այցելող մարդկանց տպաւորութիւններից։ Այդ ժամանակ, ինչպէս և այժմ, զինուորական նաւերի կանգնելու միակ տեղը Սուդայի ծովածոցն էր, որ բաւական ամրացրած և պաշտպանված է քամիներից։ Կանդիայում ամրութիւնները այնքան քարուքանդ էին արված, որ ոչ ոք չէր մտածում նրանց վերականգնել։ Կանէյան այդ կողմից աւելի լաւ պայմանների մէջ էր գտնվում, բայց նոյնպէս փառաւոր չէր նրա դրութիւնը։ Կղզու վրա բաւական բազմաթիւ արտիլերիա կար, բայց նրա պատերազմական պատրաստութիւնը շատ էլ վստահելի չէր. զինուորական հրամանատարները հասկացողութիւն չունէին տակտիկայի մասին, իսկ նրանց զօրքերը զինուորական գործը չէին հասկանում։ Առևտուրը գտնվում էր նահապետական դրութեան մէջ։

Նոյնքան մութ գոյներով է նկարագրում Վիլնեվ ազգաբնակութեան բարքերը։ Կրետացիները, ասում է նա, ճարպիկ ծովագնացներ են, բայց զուրկ են դիսցիպլինայից և չը գիտեն հնազանդվել իրանց հրամանատարներին։ Նրանք յաճախ ապստամբվում են և այդպիսի դէպքերում չեն խնայում մինչև անգամ օտար պետութիւնների հիւպատոսարանները։ Առհասարակ նրանց բարոյականութիւնը բարձր չէ։ Սարսափելի աղքատութիւն է տիրում ազգաբնակութեան մէջ, և նա կոտորվում է բորոտութիւնից։

ՆԱՄԱԿ ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆԻՑ

—

Նոր-Ջուղա, նոյեմբերի 23-ին

Ամսիս 21-ին այստեղ հասաւ Պարսկաստանի և Հնդկաստանի հայոց նորընտիր առաջնորդ Մաղաքիա եպիսկոպոս Տէրունեան։ Նրա մուտքը քաղաքիս մէջ հանդիսաւոր եղաւ։ Տեղական սովորութեան համեմատ, կառավարութեան կողմից եօթն ձիեր էին ուղարկված՝ հայոց առաջնորդի գալուստը պատւելու համար։ Հայերը ևս 4 փարսախաչափ ճանապարհ ընդառաջ էին գնացել իրանց նորընտիր առաջնորդին դիմաւորելու։ Տեղիս երկսեռ դպրոցների հոգաբարձութեան կարգադրութեամբ մի հատ յաղթական կամար էր շինված վանքի դռան մօտ շքեղ կերպով պատրաստված և առաջնորդի մեծադիր լուսանկարը ևս ճակատին ծաղիկների միջև դրված։ Դարձեալ նրանց կարգադրութեամբ էր, որ երբ առաջնորդ եպիսկոպոսը կէս օրից դրեթէ 3 ժամ անցած մտաւ քաղաքը՝ բաւական թւով հեծեալների ուղեկցութեամբ, տղայոց ուսումնարանի երգեցիկ խումբը, շարականներ երգելով՝ վանքի դռնից սրբազանին առաջնորդեց եկեղեցի։ Հետևեալ օրը առաջնորդը քարոզ ասաց եկեղեցում, բացատրելով, թէ հովիւը և հօտը միասին պէտք է գործեն և զատ զատ շատ քիչ կարող են գործել։ Ուրախալի է, որ մեր առաջնորդը, ի սէր Նոր-Ջուղայի երկսեռ մանուկների, գնացել էր Թաւրիզ՝ յատկապէս հանգուցեալ Խաչատուր վարդապետի քանի մի տարիներից ի. վեր տեղիս դպրոցների համար կտակած գումարը ձեռք բերելու նպատակով։ Ստանալով այդ գումարը, մօտ 3,000 թուման, Տէրունեան եպիսկոպոսը բերաւ Թէհրան և յանձնեց Թումանեան եղբայրներին, որոնք յանձն են առել 12 տոկոս վճարելու։

Աջողութիւն մաղթելով մեր նոր առաջնորդին, պարտք ենք համարում իր ուշադրութիւնը հրաւիրել նախ Հնդկահայերի աննախանձելի վիճակի վրա, ուր օրէցօր մոռացվում է հայութիւնը, հայերէնը, և օտարասիրութիւնը խոր արմատ է գցում։ Եթէ ժամանակին առաջը չառնվի, շատ աղետաբեր վախճան կարող է ունենալ։ Իմ կարծիքով, գործադրելի երկու միջոցներ կան առայժմ այս ցաւալի դրութեանը վերջ դնելու. առաջինն է՝ փութով ձեռնարկել մի օրիորդական դպրոցի հաստատման Կալկաթայի մէջ, որը, ծառայելով որպէս կենտրոն, կարող կը լինի հայկական հոգով ներշնչված մայրեր պատրաստել։ Երկրորդ միջոցն է՝ փութով Հնդկաստանի վիճակները արժանաւոր, ուսեալ, ինտելիգենտ և որ գլխաւորն է ներկայ ժամանակի պահանջներին համապատասխանող քարոզիչ քահանաներ հասցնել, որոնք յաճախ քարոզելով (փակագծի մէջ յիշենք, որ, դժբաղդաբար, Պարսկա-Հնդկաստանի ամբողջ թեմի մէջ այս բանը գոյութիւն չունի) և իրանց ջանքերը ի գործ դնելով թերևս կարողանան վերջ դնել ներկայ ցաւալի դրութեանը և նրանց և Էջմիածնի աթոռի և Ամենափրկչեան վանքի մէջ երկար ժամանակից ի վեր գոյացած պաղութիւնը վերացնել, խզված կապը ամրապնդել և ներշնչել նրանց մէջ ազգային զգացմունքներ այնպէս, ինչպէս որ իրանց բարեպաշտ նախնիքներն էին սիրում մայր հայրենիքը, միշտ հետաքրքրվում, ամեն միջոցներով օգնում և սփոփում իրանց հեռու և կարօտ եղբայրներին։

Ուշադրութեան առնվելու երկրորդ և ոչ պակաս կարևոր խնդիրն է բազմաթիւ գիւղերի կրթական գործը, ուր հազիւ թէ 2—3 հատ խալիֆայական սիստեմով կառավարվող դպրոցներ կան, ժամանակն է այլ ևս այս խնդիրը լուրջ ուշադրութեան առնել և միջոց ու եղանակ փնտրել այդ բազմաթիւ ուսումնածարաւ գիւղերի մէջ դպրոցներ հաստատելու համար. այստեղ բողոքականութիւնն սկսում է բոյն դնել և կրթութիւն տալու պատրուակով՝ որսալ միամիտներին։

Նոր-Ջուղայեցի

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

—Ֆրանսիական պարլամենտի վերջերս կատարած մի քուէարկութիւն մեծ տարաձայնութիւնների և վիճաբանութիւնների առիթ է տուել ֆրանսիական մամուլի մէջ։ Ո՞ւմ յայտնի չէ, որ նախկին մինիստրութիւնը՝ Մելին-Հանօտօյի կաբինետը այնքան մեծ գովեստների, փառաբանութիւնների արժանացաւ իր բռնած ուղղութեան և քաղաքականութեան համար. քանի-քանի անգամ պարլամենտն իր կատարեալ վստահութիւնն արտայայտեց այդ մինիստրութեան՝ գովելով նրա հայրենասիրական եռանդը, նրա գործունէութիւնը։ Բայց այդ երէկ էր. այսօր, նոյն պարլամենտն այլ աչքով է նայում այդ գովաբանած մինիստրութեան գործունէութեան վրա և նորերս, երբ սօցիալական դեպուտատ Վիվիանի հարցապնդում ներկայացրեց Մելին-Հանօտօ նախկին մինիստրութեան դէմ, պախարակելով այդ մինիստրութեան երկամեայ կառավարութիւնը և քաղաքականութիւնը, պարլամենտը ձայների բազմութեամբ ընդունեց հերթական հարցերին անցնելու պատճառաբանեալ բանաձևը, այսինքն դատապարտեց այդ մինիստրութեան քաղաքականութիւնը։ Սօցիալիստների և արմատականների տարած այդ յաղթանակին մեծապէս նպաստեց այժմեան մինիստր-նախագահ Դիւպիւի և այդ պատճառով նա ենթարկվեց նախկին մինիստրութեան կողմնակից մամուլի սաստիկ յարձակումներին։

Եւ պարլամենտի այդ վճիռը, որ աւելի բարոյական նշանակութիւն ունի, քան քաղաքական, ցոյց է տալիս, թէ Ֆրանսիայում, գոնէ ներկայումս, մտքերը շատ աննպաստ են տրամադրված դէպի այն քաղաքականութիւնը, որ նպատակ ունէր քօղարկել թիւրքական գազանութիւնները և անտես առնելով մարդասիրական շահերը, հետևել լոկ եսասիրական շահերին։

Դիւպիւի մինիստրութիւնն այդ, ի հարկէ, ի նկատի կունենայ, քանի որ ինքը ևս միանգամայն անհամակիր է նախկին քաղաքականութեան:

„ՄՇԱԿԻ“ ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՌՈՒՍԱՑ ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆԻՑ

—

ՊԱՐԻԶ, 16 դեկտեմբերի: Կառավարութիւնը, բաւարար համարելով վճռաբեկ ատեանի առաջարկած երաշխաւորութիւնները, հաղորդեց վճռաբեկ ատեանին Դրէյֆուսի գործին վերաբերեալ գաղտնի դօկումէնտները: Կապիտան Կինիէ ամեն օր դօկումէնտները կը բերէ դատարան և ապա յետ կը տանէ նրանց:

Ստորագրված է հրովարտակ՝ Կօնստանին Կ. Պօլսի դեսպան և Ժիւսսէրանին Կօպէնհագէնի դեսպան նշանակելու մասին:

Կ. ՊՕԼԻՍ, 16 դեկտեմբերի: Վճռված է անատօլիական երկաթուղիական ընկերութեանը կօնցէսիա տալ՝ Հայդէր-փաշայի մօտ գտնվող նաւահանգստի ափերը շինելու համար: Անյապաղ կը սկսվեն խորհրդակցութիւններ պայմանների մասին:

—

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳԻ ԲՕՐՍԱ

Դեկտեմբերի 15-ին

Լօնդօնի վրա 10 փունտ արժէ .	93	ր. 70 կ.
Բեռլինի վրա 100 մարկ „ „ .	45	„ 67⅝ „
Պարիզի վրա 100 ֆրանկ „ „ .	37	„ 17⅝ „
Պօլուիմպերիալ	—	„ — „
Մաքսային կուպօններ . . .	—	„ — „
Բօրսային դիսկօնտ . . .	6¼	„ 7½ „
4% պետական ընտա . . .	101	„ — „
4% ներքին փոխառութեան . .	—	„ — „
3½% գրաւ. թղթ. ազն. կալ. բանկի	95	„ — „
4½% վկայակ. գիւղ. հող. բանկի .	99¾	„ — „
Ներքին 5% առաջին փոխառութ. .	299¼	„ — „
Նոյնը „ երկրորդ — .	262	„ — „
5% գրաւ. թղթ. ազն. կալ. բանկի.	220	„ — „
5% պետական երկաթուղ. ընտա .	—	„ — „
Պետերբ. քաղ կր. ընկ. օբլ. 5% .	100⅜	„ — „
Մօսկվայի քաղաք. կր. օբլիգացիաներ.	100	„ — „
Օդէսայի — — .	99¾	„ — „
Թիֆլիսի — — .	99¾	„ — „
Թիֆլիսի կալ. բանկի 6% — .	—	„ — „
Նոյնը — — 5% — .	99¾	„ — „
Քութայիսի կալ. բանկի. 6% .	101	„ — „
Նոյնը — — 5% .	100	„ — „

Խմբագիր՝ ԱԼԷՔՍԱՆԴՐ ՔԱԼԱՆԹԱՐ

Հրատար.՝ ԱՐԾՐՈՒՆՈՒ ԺԱՌԱՆԳՆԵՐ

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԲԺԻՇԿ Ի. Յ. ՂՕԿԻԵԼՕՎ

Մասնագիտօրէն ընդունում է. վեներական, սիֆիլիսական, մորթու և ներքին հիւանդութիւն ունեցողներին՝

Առաւօտեան 9—12 ժամը

Երեկոյեան 5—7 ժամը:

Աւանձին ընդունելութիւնը, ներքին և մորթու հիւանդութիւն ունեցողների համար՝ 12—1 ժամը: Բնակարանն է՝ Գանօվսկայա փողոցի վրա, տուն Մարգարօվի, № 31, Սօլօլակ:

4—20

ԱՆԴՐԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ԵՐԿԱԹՈՒՂԻ

—

Մարդատար № 1 գնացքը դուրս է գալիս ԲԱԳՈՒԻՑ դէպի ԹԻՖԼԻՍ ցերեկվայ 4 ժամին և 15 րօպէին. Թիֆլիս է հասնում առաւօտեան 8 ժամ 38 րօպէին: դուրս է գնում ԹԻՖԼԻՍԻՑ դէպի ԲԱԹՈՒՄ առաւօտեան 9 ժամ և 20 րօպէին. Բաթում է հասնում երեկոյեան 8 ժամ և 52 րօպէին:

Մարդատար № 3 գնացքը դուրս է գալիս ԲԱԳՈՒԻՑ դէպի ԹԻՖԼԻՍ՝ երեկոյեան 10 ժամ 50 րօպէին. Թիֆլիս է հասնում երեկոյեան 5 ժամ և 9 րօպէին: Դուրս է գնում ԹԻՖԼԻՍԻՑ դէպի ԲԱԹՈՒՄ՝ երեկոյեան 6 ժամ 10 րօպէին. Բաթում է հասնում առաւօտեան 7 ժամին:

Մարդատար № 2 գնացքը դուրս է գալիս ԲԱԹՈՒՄԻՑ դէպի ԹԻՖԼԻՍ՝ առաւօտեան 8 ժամ 30 րօպէին. Թիֆլիս է հասնում երեկոյեան 8 ժամ 30 րօպէին: ԹԻՖԼԻՍԻՑ դէպի ԲԱԳՈՒ է դուրս գալիս՝ երեկոյեան 9 ժամ 15 րօպէին. Բագու է հասնում ցերեկվայ 12 ժամ 59 րօպէին:

Մարդատար № 4 գնացքը դուրս է գալիս ԲԱԹՈՒՄԻՑ դէպի ԹԻՖԼԻՍ երեկոյեան 8 ժամ 40 րօպէին. Թիֆլիս է հասնում առաւօտեան 9 ժամ 55 րօպէին: ԹԻՖԼԻՍԻՑ դէպի ԲԱԳՈՒ է դուրս գալիս առաւօտեան 11 ժամ 20 րօպէին. Բագու է հասնում առաւօտեան 5 ժամ 42 րօպէին:

ԲԺ. ՎԱՀԱՆ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ԸՆԴՈՒՆՈՒՄ Է ՀԻՒԱՆԴՆԵՐ՝

մասնագիտաբար բղի, կոկորդի, քթի և ականջի հիւանդութիւններով:

Առաւօտեան 9—12 ժ.

Երեկոյեան 4—7 ժ.

Գօլօվինսկի պրօսպ. № 28, տ. Աղամօվի:

1—15

ЖЕНЩИНА-ВРАЧЪ

В. І. АНТУШЕВИЧЪ

Практикуетъ въ г. Елисаветполѣ. Пріемъ больныхъ ежедневно отъ 10 до 12 часовъ дня. Набережная рѣчки Ганжинки, д. Ерицпохова, рядомъ съ домомъ Директора гимназіи.

(ո. ե. հ.) 10—10

ԿԵՆՏՐՕՆԱԿԱՆ ԳՐԱՎԱՃԱՌԱՆՈՑՈՒՄ ԹԻՖԼԻՍՈՒՄ

Վաճառվում են հետևեալ նոր գրքերը և հրատարակութիւնները.

	Ր.	Կ.
ՏԱՂԱՒԱՐԵԱՆ. Առողջապահութիւն առանին և ի պետս երկր. վարժարանաց. Կ. Պօլիս 1898 թ. .	2	—
» Մանրէաբանութիւն Կ. Պօլիս 1898 թ.	—	75
» Ծագումն հայ տառից. 1896 թ.	1	—
ՏԷՐ-ՂԵՒՈՆԴԵԱՆՑ Ն. Մայրենի լեզուի քերականութեան տարերքը ա և բ մասը. Թ. 1898 թ.. .	—	50
ԴՕՔ. Վ. ՊԼԱՏ. Բժշկի նամակները երիտասարդ մօրը. գերմ. փոխ. Տ. Զիլինգարեան. Ա. 1898 թ. .	—	50
ԱՏՐՊԵՏԵԱՆ. Քոռ եղիկ. վէպ. Շիրակեցիների կեանքից. Թ. 1898 թ. .	—	30
ՍՕԼՕՎԵԱՆ. Կորված սիրտ. վէպ Մ. 1898 թ.	—	40
ԼԱՆԳՍՏՐՕՏ. Մեղուներ. Թ. 1898 թ. .	—	15

(հ.) 2—5

Հ Ր Ա Ւ Է Ր

Ամսոյս 20-ին, առաջիկայ կիւրակի, ս. պատարագից յետոյ, Զրկինենց Ս. Կարապետ եկեղեցու բարեպաշտ ծխականները հրաւիրվում են յիշեալ եկեղեցին՝ նոր երեցփոխան ընտրելու համար:

1—1 Գործակալ ա. ժ. եկ. Հ. Տփխեաց՝ Զաքարիա քահանայ Զարդեղեանց

BATEAUX A VAPEUR FRANCAIS N. PAQUET ET C-ie

ՖՐԱՆՍԻԱԿԱՆ ՆԱՒԱԳՆԱՑՈՒԹԵԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ

Ն. ՊԱԿԷ ԵՒ ԸՆԿ.

Կանոնաւոր և ուղղակի նաւագնացութիւն ՄԱՐՍԷՅԼԻՑ ԲԱԹՈՒՄ, չորեքշաբթի օրերը, երկու շաբաթը մի անգամ, սկսած յունվարի 25/6-ի չորեքշաբթիից,

Եւ հակառակը՝ Բաթումից Մարսէլ, մտնելով Տրապիզօն, Սամսօն և Պօլիս: Մեկնում է Բաթումից՝ չորեքշաբթի, 23 դեկտեմբերի (4 յունվարի) ԱՆԱՏՕԼԻ շոգենաւը, նաւապետ ԲԻԱՆԿԻ: Եւ այսպէս շարունակաբար, երկու շաբաթը մի անգամ, չորեքշաբթի օրերը, ժամը 4-ին ճաշից յետոյ:

Բաթումից Պարիզ ուղղակի հաղորդակցութեան տոմսակներ տրվում են սովորականից պակաս գներով:

Ապրանքների և ճանապարհորդների մասին հարկաւոր տեղեկութիւններ ստանալու համար թող բարեհաճեն դիմել ընկերութեան գործակատարներին՝

ԲԱԹՈՒՄՈՒՄ—պ. Վիկտոր դ'Արմօյին, Նաբէրէժնայա: ԹԻՖԼԻՍՈՒՄ—պ. Օ. Գ. Բարեկենդանեանին, Սիօնի փող. նախկին Արծրունու քարվանսարա: ԲԱԳՈՒ—պ. Ս. Դիլդարեանին, Կօլիւբեակինսկայա հրապարակ: ՆՕՎՕՐՕՍՍԻՅՍԿ—պ. Մելխիօր Հերշենրօդերին: (ե. հ. շ.) 15—20

ԿԱՅՍՐՈՒՀԻ ՄԱՐԻԱ ԱԼԵՔՍԱՆԴՐՕՎՆԱՅԻ անունով հիմնված կոյրերի հոգաբարձութեան անդամների մէջ մտաք ծագեց արժանի կերպով յաւերժացնել 1897 թւի հոկտեմբերի 30-ին վախճանված՝ Հոգաբարձութեան հիմնադրի, ստատս-սեկրետար Կօնստանտին Կարլօվիչ Գրօտի յիշատակը, որը այնքան բեղմնաւոր կերպով ջանք է գործ դրել յօգուտ կոյրերի: Այդ նպատակով, Հոգաբարձութեան անդամների՝ այս տարվայ մայիսի 14-ի Ընդհանուր ժողովում առաջարկվեց մի յուշարձան կանգնացնել նրան, գոնէ համեստ չափով, Պետերբուրգի՝ կոյրերի համար իր կառուցած հիմնարկութիւնների մէջ, այն է՝ Ալեքսանդրօ-Մարիինսկայա դպրոցում, ուր նա սեփական միջոցներով արհեստանոցներ է հիմնել հասակաւոր կոյրերի համար, նոյնպէս՝ նրա նախաձեռնութեամբ, կոյր կանանց համար հիմնված Նիկօլայեւօ-Ալեքսանդրօվսկայա խնամատարութեան տանը: Այդ առաջարկութեան քննութեան միջոցին, որ միաձայն համակրութեամբ ընդունվեց, Հոգաբարձութեան անդամների Ընդհանուր ժողովը ուշադրութեան առաւ, որ շնորհիւ այդ յուշարձանի, մինչև անգամ հեռաւոր սերունդներին ևս յայտնի կը լինի, թէ որի լուսաւոր սկզբունքին, որի անխոնջ աշխատութիւններին և որի սրտագին հոգացողութեանն է պարտական Ռուսաստանը, որ իր մէջ սկիզբն են առայել, իր Թագակիրների բարերար հովանաւորութեան տակ, այն հիմնարկութիւնները, որոնք շինված են կոյրերին՝ նպատակայարմար օգնելու համար, ինչպէս նաև այն միջոցները, որոնք ազգաբնակութեան մէջ կուրութեան դէպքերի առաջն են առնում:

Ներկայումս՝ Կայսրուհի Մարիայի հիմնարկութիւնների վերաբերեալ Նորին Կայսերական Մեծութեան սեփական դիւանատան գլխաւոր կառավարիչը այս առաջարկութիւնը զեկուցանելով Թագաւոր Կայսրին, Նորին Մեծութիւնը բարեհաճեց, անցեալ սեպտեմբերի 16-ին, Իր համաձայնութիւնը տալ, որ հանգուցեալ ստատս-սեկրետար Կ. Կ. Գրօտի յարգողների մէջ ստորագրութիւն սկսվի վերոյիշեալ յուշարձանը կանգնեցնելու համար. Նուիրատուութիւններն ընդունում են Հոգաբարձութեան կովկասեան բաժնի հոգաբարձուները, իսկ Թիֆլիսում ընդունում են Խորհրդի բաժնի անդամ-գանձապետ բժշկապետ Մ. Ս. Շահ-Պարոնեանց (Սերգիեվսկայա, տ. Քէթխուդօվի № 9):

2—2

1870 թ. մարտի 27-ին ԲԱՐՁՐԱԳՈՅՆ հաստատված

Առևտրական-Ապահովագրական Ընկերութիւնը

Ը Ն Դ Ո Ւ Ն Ո Ւ Մ Է

Ապահովագրութիւն { կրակից—ամեն տեսակ շարժական և անշարժ ստացուածքների: ապրանքներ տեղ հասցնելու—գետերի, ծովերի վրայով և ցամաքային ճանապարհով:

Ապահովագրութիւն՝ կեանքի, դրամագլուխների և եկամուտների: Կանոնները պայմանները, գրաւոր և բերանացի բացատրութիւնները կարելի է ստանալ Թիֆլիսում գլխաւոր գործակալ Ֆէօդօր Ալէքսանդրօվիչ Իվանօվի գրասենեակում, Սօլօլակ, Սադօվայա փողոց, տուն № 64, Տելեֆօն № 345, Նահանգական վերատեսուչ Վիտօլդ Դիօնիսօվիչ Անդրժէյկօվիչից, Վօրոնցօվսկայա փողոց, տուն № 16 և Ընկերութեան Վարչութեան մէջ Մօսկվայում, Նիկօլսկայա, տուն Բօստանժօգլօ, ինչպէս նաև Ընկերութեան գործակալների մօտ ռուսաց կայսրութեան քաղաքներում: (ե. հ. շ.)

10—10

Հ Ա Շ Ո Ւ Ե Կ Շ Ի Ռ Թ Ի Ֆ Լ Ի Ս Ի Ա Ռ Ե Ւ Տ Ր Ա Կ Ա Ն Բ Ա Ն Կ Ի առ 1-ն Դ Ե Կ Տ Ե Մ Բ Ե Ր Ի 1898

Պ Ա Հ Ա Ն Ջ Ք	Թիֆլիսում	Բաժիններում	Ընդամենը
1. Դրամարկղ (առձեռն թղթադրամ) . . .	203,739—37	261,411—09	465,150—46
2. Ընթացիկ հաշիւ Պետական Բանկ. բաժնում	316,089—25	590,275—60	906,364—85
3. Մասնաւոր բանկերում	— —	500,000 —	500,000 —
4. Զեղչ.(Disconto) մուրհ. երկու ստորագրութ.	3,793,975—47	4,212,324—23	8,006,299—70
5. Զեղչ. մուրհ. մի ստոր. ապահ. տոկոս. թղթ.	298,601—48	10,000 —	308,601—48
6. Զեղչումն տոկոսաբեր թղթ., կտրօն. և այլն	82,989—60	24,309—62	107,299—22
7. Փոխատուութիւն գրաւականով			
ա) Պետութիւնից ապահ. տոկոսաբ. թղթերի.	1,118,534—17	793,081—37	1,911,615—54
բ) » ոչ ապահ. » »	721,970 —	45,410 —	767,380 —
գ) Ապրանքների	69,383 —	1,011,420—56	1,080,803—56
դ) Ոսկու և արծաթի	— —	3,044—54	3,044—54
8. Բանկի պատկանեալ տոկոսաբեր թղթեր.	2,115,634—33	260,963—47	2,376,597—80
9. Ոսկի և արտասահմանի փոխանակագրեր.	448,223—34	13,706—25	461,929—59
Տոկոսաբեր թղթեր պահեստի դրամագլխի.	— —	— —	— —
10. Թղթակիցներ՝			
ա) Նոցա հաշիւը (Loro)	628,336—80	— —	628,336—80
բ) Բանկի հաշիւը (Nostro)	1,346,685—87	— —	1,346,685—87
11. Բաժինների հաշիւը կենտրօն. վարչ. հետ.	1,994,008—27	— —	1,994,008—27
Կենտրօնական վարչութեան հաշիւը բաժինների հետ	— —	2,765,223—09	2,765,223—09
12. Պայմանաժամն անցուցած փոխատուութեան	38,980 —	130,430—92	169,410—92
13. Բողոքված մուրհակներ	14,825 —	2,403—45	17,228—45
14. Ընթացիկ ծախսեր	68,504—71	51,778—27	120,282—98
15. Կահկարասիք և սկզբնական ծախսեր . .	2,684—56	5,927—99	8,612—55
16. Յետ ստացուելիք ծախսեր	17,861—88	18,200—76	36,062—64
17. Գնումն և վաճառ. արժեթղթ. ըստ յանձնար.	305,187—50	— —	305,187—50
18. Անշարժ կալուածք	— —	69,291—85	69,291—85
Ր. Ա.	13,586,214—60	10,769,203—06	24,355,417—66

Պ Ա Ր Տ Ք	Թիֆլիսում	Բաժիններում	Ընդամենը
1. Հիմնական դրամագլուխ (10,000 բաժնետոմսեր á 200 րուբլ)	2,000,000 —	— —	2,000,000 —
2. Պահեստի դրամագլուխ.	1,000,000 —	— —	1,000,000 —
3. Առանձին մասնաւոր ֆօնդ	14,693—80	— —	14,693—80
4. Դրամագլուխ չիջուցման անշարժ կալուածքի.	— —	5,038—23	5,038—23
5. Դրամական աւանդներ՝	— —	— —	— —
ա) Պայմանաժամով	4,986,279—99	4,494,695—94	9,480,975—93
բ) ց'Պահանջ.	164,090—17	202,333—65	366,423—82
գ) Ընթացիկ հաշւով, հասարակ	1,285,014—65	3,409,650—56	4,694,665—21
դ) » » պայմանաւոր . .	— —	176,956—94	176,956—94
6. Թղթակիցներ՝			
ա) Նոցա հաշիւը (Loro).	829,887—04	— —	829,887—04
բ) Բանկի հաշիւը (Nostro)	202,352 —	— —	202,352 —
7. Բաժինների հաշիւը կենտրօնական վարչութեան հետ	— —	2,069,210—28	2,069,210—28
Կենտրօնական վարչութեան հաշիւը բաժինների հետ.	2,633,206—54	— —	2,633,206—54
8. Բանկի բաժնետոմսերի անվճար կտրօնների բաշխը.	4,682—40	— —	4,682—40
9. Չը վճարված տոկոսներ, աւանդների, ընթացիկ հաշիւների և այլ գործողութիւնների	123,112—12	140,288—02	263,400—14
10. Ստացված տոկոսներ և յանձնարարականներ	259,147—74	199,087—58	458,235—32
11. Փոխանցիկ գումարներ.	83,748—15	71,941—86	155,690—01
12. Արդիւնք 1897 թ.	— —	— —	— —
Ր. Ա.	13,586,214—60	10,769,202—06	24,355,417—66

Дозволено цензурою, Тифлисъ, 16 Декабря 1898 г.

Типографія Грузинск. Издат. Т—ва, Лорисъ-Мелик. ул. № 13.